

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA SOVYET PARTİZANLARA YÖNELİK HAZIRLANAN PROPAGANDA POSTERLERİ ÜZERİNE İNCELEME

Mehmet Ozan GÜLADA¹

Caner ÇAKI²

Öz

22 Haziran 1941 tarihinde Nazi Almanyası, Sovyetler Birliği'ne saldırmıştı. Bu süreçte Sovyetler Birliği ülke genelinde seferberlik ilan ederek, Sovyet halkını Alman Ordusu'na karşı savaşa çağırmıştı. Sovyet halkından oluşturulan partizan gruplar, Alman Ordusu'na karşı gerilla savaşı vermeye başlamıştı. Sovyet partizanlar, savaşın en kritik anlarında sabotajlar düzenleyerek, Alman birliklerine karşı ağır kayıplar verdirmekteydi. Aynı zamanda Sovyet partizanları Alman Ordusu'nun ulaşım yollarına zarar vermekte, iletişim hatlarını kesmekte ve Alman birliklerinin konumlandıkları yerleri Kızıl Ordu'ya haber vermekteydi. Sovyet propagandası, ülke çapında savaşan partizan sayısını arttırmak amacıyla Nazi Almanyası'na karşı propaganda faaliyetleri yürütmekteydi. Çalışma kapsamında İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet yönetimi tarafından Nazi Almanyası'na karşı Sovyet halkını partizan olarak örgütlemek için Sovyet propaganda posterlerinin nasıl ve ne yönde kullanıldığı incelemiştir. Posterler, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak ele alınmıştır. Posterler İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda, Sovyet propaganda posterlerinde Alman Ordusu'nun yol açtığı yıkımın nefret söylemine dönüştürüldüğü ve oluşturulan nefret ile Sovyet halkının Alman Ordusu'na karşı partizan olarak mücadele etmesinin amaçlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Partizan, Propaganda, Poster, Göstergibilim

¹ Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, mehmet.gulada@ozal.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8233-2321

² Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, caner.caki@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1523-4649

AN EXAMINATION ON PROPAGANDA POSTERS PREPARED FOR SOVIET PARTISANS IN THE SECOND WORLD WAR

Abstract

Nazi Germany attacked to Soviet Union on June 22, 1941. In this process, the Soviet Union declared mobilization throughout the country and called on the Soviet people to fight against the German Army. Partisan groups formed from the Soviet people began to give guerrilla war against the German Army. The Soviet partisans, during the most critical moments of the war, organized heavy sabotages, causing heavy losses against German troops. At the same time, the Soviet partisans damaged the German Army's transport lines, cut off communication lines and informed the Red Army about the places where German troops were located. Soviet propaganda made propaganda activities against Nazi Germany in order to increase the number of partisans who fought throughout the country. How and in what way the Soviet posters prepared to organize the Soviet people against Nazi Germany as partisans for propaganda purposes in the Second World War was examined. The posters were analyzed by using the semiotic analysis method in qualitative research methods. The posters were analyzed by the Swiss Language Scientist Ferdinand de Saussure's Indicators Model. In the findings, it was revealed that the destruction caused by the German Army in the Soviet propaganda posters was transformed into hate speech and with the help of hate, the Soviet people was called to fight as a partisan against the German Army.

Keywords: Soviet Union, Partisan, Propaganda, Poster, Semiotics

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası, Sovyetler Birliği'ne karşı Barbarossa Harekatı adı verilen dünya tarihinin en büyük istila planlarından birini uygulamaya koymuştu. Harekatın başında Alman Ordusu, yüzbinlerce Sovyet askerini saf dışı bırakmayı başarmıştı. Bu süreçte Kızıl Ordu, Alman birliklerine karşı üstünlük sağlayamamış ve Alman Ordusu Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova'nın banliyölerine kadar ilerlemişti. Sovyet Devlet Başkanı Joseph Stalin, Alman ordularının ilerleyişini durdurabilmek amacıyla ülke genelinde seferberlik ilan etmişti. Stalin, her yaşta Sovyet halkının Alman birliklerine karşı ülkelerini savunmalarını istemişti. Bu aşamada Sovyet yönetimi, kitlelerin milis kuvvetler şeklinde silahlanarak Alman askerlerine karşı gerilla savaşı yürütmesini amaçlamıştı. Zaman içerisinde Sovyet halkından *partizan* adı verilen silahlı gruplar oluşturulmuş ve Almanlara yönelik

saldırılarda bulunmaları teşvik edilmişti. Sovyet partizanları savaşın en kritik anlarında Alman Ordusu'nun ikmal hatlarına sızarak, Alman birliklerinin ilerleyişini yavaşlatmaktaydı. Böylece Kızıl Ordu'nun Almanlara karşı gerekli savunma ve saldırı planları için zaman kazanması sağlanılmaktaydı. Bu süreçte Sovyet propagandası, partizanların sayısını arttırmak amacıyla dönemin en etkili kitle iletişim araçlarından biri olan posterleri kullanmaktaydı. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği tarafından kullanılan propaganda amaçlı posterlerde partizanların nasıl ve ne yönde yansıtıldıkları göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nda posterlerden propaganda amaçlı nasıl yararlanıldığını göstergebilimsel analiz yöntemi kullanarak inceleyen önemli akademik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde; Çakı (2018), "Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada Nazi Almanyası'nın desteği altında kurulan İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nde (1943-1945) dost ve düşman algısı oluşturmada propaganda posterlerinden nasıl yararlanıldığını incelemiştir. Çalışma sonucunda, İtalyan propaganda posterlerinde Nazilerin dost ve düşman olarak sunulmasına karşın, Müttefik Devletleri'nin İtalya'nın yıkımına yol açan düşmanlar olarak temsil edildiği görülmüştür. Çakı ve Gülada (2018), "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası" adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası tarafından işgal edilen Vichy Fransası'nda posterlerin işgal propagandası bağlamında nasıl ve ne yönde kullanıldıklarını ele almıştır. Çalışma sonucunda, Fransız propagandasının posterleri Müttefik Devletleri'ne karşı nefret söylemi oluşturmada etkili bir şekilde kullandıkları ortaya çıkarılmıştır. Karaca (2018), "Waffen SS Askere Çağırma Propagandası" adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda askere alma propagandasında posterlerin nasıl ve ne yönde kullanıldığını Nazi Almanyası üzerinden incelemiştir. Çalışmada elde edilen bulgularda, Nazilerin işgal edilen bölgelerde ortak düşman olgusu inşa ederek, kitlelerin Alman Ordusu'na destek vermek amacıyla, Waffen-SS ordularına katılmasının amaçlandığı görülmüştür.

Alanda yapılan kapsamlı literatür taramasında İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nde posterlerin propaganda amaçlı kullanımını ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Diğer yandan savaşta partizanlara yönelik hazırlanan propaganda posterleri ile ilgili de akademik bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Bu açıdan çalışmanın propaganda disiplini alanında önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

1. İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyet Partizanları

Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği arasında 23 Ağustos 1939 tarihinde Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı imzalanmıştı. Bu pakta göre her iki ülke karşılıklı olarak birbirlerinin sınırlarına saygı duymayı taahhüt etmekteydi. Buna karşın Nazi Almanyası, 22 Haziran 1941 tarihinde Barbarossa Harekatı adı verilen Sovyetler Birliği'ni işgal planını devreye sokmuştu (Macksey, 2012: 53). Sovyetler Birliği, Nazi Almanyası'nın imzalanan pakta aykırı olarak ani saldırısı karşısında savaşın ilk aylarında hemen hemen tüm cepheleri kaybetmişti. Alman orduları, 1941 yılının Ekim ayında Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova'nın önlerine kadar gelmeyi başarmıştı. Alman ordusu, işgalin yalnızca bir kaç ayı içerisinde yüzbinlerce Kızıl Ordu askerini esir almayı başarmıştı. Sovyetler Birliği, Avrupa kıtasında bulunan ordularının önemli bir kısmını kaybetmiş ve savaşın başında ciddi oranda asker ihtiyacı duymuştur.

Sovyetler Birliği'nde yaşanan asker ihtiyacı zaman içerisinde genel seferberliğin ilan edilmesine ve savaşabilecek durumdaki herkesin Kızıl Ordu'ya destek için görevlendirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte, Alman işgal bölgelerinde bulunan Sovyet halklarının "partizan" adı verilen yerel direniş örgütleri kurması istenmiştir. Alman ordusu tarafından imha edilen Kızıl Ordu birliklerinden hayatta kalanlar ve komutasız kalan askerler de partizan hareketlerine katılmaktaydı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi, 29 Temmuz 1941 tarihli kararla Sovyetler Birliği genelinde partizanların örgütlenmesini resmileştirmeye başlamıştı. Sovyetler Birliği, partizanların özellikle Alman işgal bölgelerinde aktif olarak görev yapmalarını beklemekteydi. Sovyet yönetimi, partizanları örgütlemek için özel eğitimli partizan birliklerini paraşütler ile Alman işgal bölgelerine göndermekteydi. Partizanların her ne kadar sistemli bir şekilde hareket etmesi amaçlansa da başlarda birlikler arasında koordinasyonun sağlanması oldukça güç olmuştu. Diğer yandan Sovyet yönetimi tarafından partizanlara yeterli ekipman sağlanamamıştır. Partizanlardan istenen temel hizmetler, Alman birliklerinin ulaşım hatlarının felç edilmesi, iletişim kanallarının kesilmesi ve Alman askerlerine karşı sabotajların düzenlenmesiydi (Priestland, 2017: 232-233). Partizanlar, Kızıl Ordu'ya bağlı subaylar ve parti yöneticilerinin emri altına verilmişti. Sovyet yönetimi Kızıl Ordu askerlerine verildiği gibi savaşta başarı gösteren partizanları da madalyalar ile ödüllendirmektedir.

Sovyet yönetimi, Sovyet vatandaşlarını partizan olarak örgütlemeye ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Sovyetler Birliği'ne bağlı bazı ülkelerdeki

halkın bir kısmının Alman askerleri ile iş birliği içerisine girmesiydi. Özellikle Sovyet yönetiminden memnun olmayan milliyetçi gruplardan bir kısmı Nazi Almanyası'nın yanında savaşmayı tercih etmekteydi. Diğer yandan Alman askerleri partizanlığı büyük bir suç olarak görmekte ve partizanlık eylemlerinde bulunanlar şiddetle cezalandırılmaktaydı (Delarue, 2013: 258). Bu yüzden Sovyetler Birliği'nde yaşayan her vatandaşın potansiyel bir partizan olması beklenmemiştir.

Alman ordularına karşı destek alamayan partizan birliklerinin müdahaleleri oldukça sınırlı kalmaktadır. Özellikle iletişim alanındaki eksiklikler partizanların doğrudan Sovyet yönetimi tarafından yönlendirilmesini engellemektedir. Alman ordusu, partizanların saldırılarına karşı kendileri ile iş birliğine giren yerel halk ile anti-partizan birimler oluşturmuştur. İlerleyen süreçte Alman ordusuna destek sağlaması ve partizanlara karşı mücadele etmesi amacıyla yerel işbirlikçilerden 29. SS Waffen Grenadier Tümeni adında askeri bir birim oluşturulmuştur. Alman ordusuna en büyük desteğin sağlandığı yerlerin başında Ukrayna gelmektedir. Sovyet yönetimine karşı Ukraynalıların bir kısmı Alman ordularını kurtarıcı olarak değerlendirmiş ve Alman birlikleri ile birlikte Sovyet partizanlarına karşı mücadele etmiştir (McNab, 2015: 232). Buna karşın Almanlar tarafından partizanlara karşı oluşturulan Waffen SS birlikleri savaşın kaderi üzerinde etkili olamamıştır.

Partizanlar, Sovyet yönetimi haricinde yerel halktan da destek almaya çalışmıştır. Diğer yandan partizanlar Alman işgal bölgelerinde ele geçirdikleri "kurtarılmış bölgeler" adı verilen alanlarda hayatlarını sürdürebilmek için de tarımsal üretime geçmiştir. Partizanlar, hayatta kalabilmek için Alman askerlerinin haricinde, kimi zaman yerel halkla kimi zamanda Alman ordusunun işbirlikçileri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Partizanların etkisi Almanların Sovyetler Birliği'nden çekilmeye başladığı 1944 yılında yoğunlaşmıştır. Sayıları on binleri bulan partizanlar, Kızıl Ordu'nun Alman birliklerine karşı yürüttüğü saldırılarda büyük yararlılıklar göstermiştir.

2. Sovyetler Birliği Tarafından Partizanlara Yönelik Yürütülen Propaganda Faaliyetleri

Propaganda belirli bir fikir veya ideolojinin kitle iletişim araçları kanalıyla kaynaktan alıcıya tek yönlü olarak aktarılmasını amaçlayan ikna odaklı bir iletişim türüdür (Jowett ve O'donnell, 2014: 1). Propaganda disiplininin tarihte en etkili kullanıldığı dönemlerin başında İkinci Dünya Savaşı gelmektedir. Bu dönemde pek çok ülke propaganda faaliyetlerini

kitlelerin belirli bir ideoloji içerisinde hareket etmesini sağlamak amacıyla kullanılmaktaydı. Bu ülkelerin başında da Sovyetler Birliği gelmektedir.

Sovyet propagandası, Mihver Devletleri'ne karşı ilan edilen seferberlikte propagandadan etkili bir şekilde yararlanmayı amaçlamaktaydı. Sovyet propagandasının temel amacı kitleleri savaşın Sovyetler Birliği tarafından kazanılacağına ikna etmektir (Akarcı, 2003: 212). Sovyetler Birliği, özellikle partizanlara yönelik propaganda faaliyetlerine büyük önem vermektedir. Nitekim Alman ordusunun Sovyetler Birliği'nden esir aldığı askeri birliklerin yerine partizanların kullanılması amaçlanmaktaydı. Bu amaçla partizanların sayısının sürekli olarak artırılması istenmekteydi. Bu amaçla Sovyet yönetimi tarafından Almanlara karşı nefret söylemi oluşturularak, halkın partizanlara katılması amaçlanmıştır. Sovyet propagandası, Alman birliklerinin işgal edilen yerlerde gerçekleştirdikleri sözde katliam haberlerini kitlelere ulaştırmakta ve halkı Alman birliklerine karşı kışkırtmaktaydı. Sovyet propagandası tarafından Alman askerlerine yönelik inşa edilen nefret söylemi yerel halkın partizanlara katılmasında önemli bir rol oynamaktaydı. Diğer yandan Sovyetler Birliği partizanlara karşı savaşan yerel Alman işbirlikçilerine karşı da propaganda faaliyeti yürütmekteydi. Partizanlara karşı savaşan ve Almanlar ile işbirliği içine girenler Sovyet yönetimince vatan haini olarak adlandırılmaktaydı (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 568-569). Sovyetler partizanların sayısını arttırmak için Almanlar ile işbirliğine giren yerel halka yönelik kimi zaman af çıkarmakta, böylece işbirlikçilerin bağlı buldukları birimlerden firar ederek partizanlara katılmasını amaçlamaktaydı.

Savaşta tarafların etkili bir şekilde kullandığı propaganda araçlarının başında radyo gelmekteydi (Kuruoğlu, 2006: 11). Nitekim radyo, partizan propagandasında kullanılan en önemli kitle iletişim araçlarından birini meydana oluşturmaktaydı. Radyolardan sürekli olarak yerel halkın Alman işgal kuvvetlerine yönelik mücadele etmesi ve partizan birliklerine katılması telkin edilmekteydi. Örneğin, Sovyet Devlet Başkanı Joseph Stalin 3 Temmuz 1941 tarihinde Moskova Radyosu'nda doğrudan partizan hareketlerinin örgütlenip Alman ordularına karşı mücadeleye girişmesini istemişti. Radyo yayınları ile Alman işgal bölgesinde bulunan Sovyet halkına ulaşılması amaçlanmaktaydı.

Sovyetler Birliği, partizan olarak savaşan Sovyet halkını yücelten propaganda faaliyetlerine girişmekteydi. Özellikle keskin nişancı olarak görev alan ve savaşta önemli başarılar elde eden partizanların Sovyet gazetelerinde haberlerine yer verilmekteydi. Gazetelerde Sovyet partizanların kaç Alman askeri öldürdüğü ve bunu nasıl başardığı gibi

bilgiler bulunmaktaydı. Gazetede yer bulan partizanlar, topluma ulusal kahraman olarak lanse edilmekte ve Sovyet halkı içerisinde zamanla kült kişilik haline getirilmekteydi. Sovyetler Birliği, böylece daha fazla Sovyet vatandaşının partizanlara katılmasını amaçlamaktaydı. Diğer yandan Alman askerlerinin Nazizm ideolojisine göre aşağı ırk (Untermenschen) olarak görülen yerel halkla yeterli işbirliğine girmemeleri de Sovyet propagandasının etkisini arttırmaktaydı (Keegan, 2016: 294).

Çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda en etkili kullanılan kitle iletişim araçlarından biri olan posterlerden partizan propagandasında Sovyetler Birliği tarafından nasıl ve ne yönde yararlanıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

3. Yöntem

3. 1. Çalışmanın Amacı

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin Sovyet halkını Nazi Almanyası'na karşı partizan olarak örgütlemek için propaganda posterlerinden nasıl ve ne yönde yararlandıklarını ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma;

- İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği tarafından hazırlanan propaganda posterlerinde partizanların nasıl yansıtıldığını ortaya koyması,
- Ulusal seferberlikte halkın silahlandırılmasında propaganda posterlerinin nasıl kullanıldığını açıklaması,
- İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği tarafından yürütülen propaganda faaliyetleri hakkında bilgi vermesi,
- Alanda özgün olması bakımından önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nde partizanları konu alan tüm propaganda posterleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın çalışma kapsamında tüm posterlere ulaşmanın güçlüğüne dolayı çalışmada örneklem kullanılması yoluna gidilmiştir.

Bu amaçla çalışmada All World Wars sitesi tarafından belirlen, partizanların konu edildiği 7 Sovyet propaganda posterleri çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir (All World Wars, 2018).

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan Sovyet propaganda posterlerinde partizanların nasıl ve ne yönde sunulduklarının yalnızca 7 propaganda posterleri üzerinden ele alınması ve elde edilen bulgular kapsamında genellemelerde bulunulması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer yandan belirlenen propaganda posterlerinin yalnızca Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden ele alınması da çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığını oluşturmaktadır. Nitekim göstergebilim alanında Charles Sanders Peirce, Roland Barthes, Algirdas Julien Greimas gibi farklı uzmanların analiz modelleri bulunmaktadır.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan Sovyet propaganda posterlerinde;

- Sovyet halkının Alman Ordusu'na karşı partizan olarak savaştırılması için hangi propaganda mesajları verilmektedir;

- Hangi konular ön plana çıkarılmaktadır?

- Partizanların ne yapması/yapmaları istenmektedir?

3. 6. Çalışmanın Temel Hipotezi

“İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği tarafından partizanları konu alan propaganda posterlerinde nefret söylemi yoluyla kitleler Nazi Almanyası'na karşı harekete geçirilmektedir” hipotezi çalışmanın temel hipotezini oluşturmaktadır.

3. 7. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz metodu kullanılmıştır. Çalışma kapsamında belirlenen propaganda posterleri İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand De Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden incelenmiştir.

Göstergebilim, göstergeler yoluyla inşa edilen anlamları inceleyen bir bilim dalıdır. Göstergebilimin temel amacı, göstergeler yoluyla ifade edilen açık anlamların dışında, herkes tarafından kolaylıkla algılanamayan gizli ve öznel anlamların ortaya konulmasıdır (Tanyeri Mazıcı ve Çakı, 2018: 297). 20. yüzyılın başında göstergebilimin bir bilim olarak ortaya çıkması, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure ve ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce'in dil bilimi alanındaki çalışmaları ile mümkün olmuştur (Rifat, 2013: 214). Özellikle Saussure'ün göstergebilime kazandırdığı Göstergeler Modeli, göstergebilim alanında çalışan uzmanların temel başvuru kaynağı haline gelmiştir. Saussure, Göstergeler Modeli'nde göstergebilimin gösteren ve gösterilen zemininde oluştuğunu söylemiştir (Fiske, 2017: 127). Gösteren, gösterenin değişmeyen, evrensel anlamını ifade etmektedir. Gösterilen ise gösterenin kültür içerisinde şekillenen, öznel ve değişebilen anlamını açıklamaktadır (Sığırcı, 2016: 52). Örneğin, kırmızı bir gül gösteren açıdan bir çiçeği, gösterilen boyutunda ise aşk ve sevgiyi temsil eden bir gösterge haline gelebilmektedir.

Saussure, dil üzerinden oluşturan anlamların toplumsal bir uzlaşma içerisinde meydana geldiğini belirtmektedir. Yani bir dildeki anlam o dili konuşan toplumun kavramlara ortak olarak yönelttikleri algıyı ifade etmektedir (Güngör, 2013: 214). Bu açıdan Saussure, gösterilenlerin kültürden kültüre farklı anlamlar verdiğini belirtmiştir (Saussure, 2014:63).

Çalışmanın amacı, Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan Sovyet propaganda posterlerinde partizanların sunumunu açıklamaktır. Bu açıdan çalışmada Saussure'ün göstergebilim anlayışı ile ilgili detaylı bilgi verilmemiştir.

4. Analiz

Çalışmanın bu bölümünde "İntikam", "Kadın Partizan", "Ölüm", "Alman Asker", "Keskin Nişancı", "Sabotajcı" ve "Yemin" başlıklarını taşıyan 7 propaganda posterini göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

4. 1. "İntikam" Konulu Propaganda Posterini

"İntikam" konulu propaganda posterinde gösteren boyutta, elinde silah bulunan Sovyet sivillerin resmedildiği görülmektedir. Görsel kodlar içerisinde bir evin yanmakta olduğu ve bir kişinin darağacına asıldığı aktarılmaktadır. Sunum kodlarında Sovyet sivillerin kararlılıkla bir yöne doğru ilerledikleri anlatılmaktadır. Posterde "Düşman halkın intikamından kurtulamayacak!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 1. "İntikam" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: All World Wars, 2018).

Alman işgali sırasında Sovyetler Birliği'nde binlerce ev yıkılmış, şehirler ağır hasara uğramıştı. Diğer yandan Alman askerleri kendilerine karşı savaşan partizanlara karşı önlemler alarak, işgal altında bulunan Sovyet halkının partizanlara katılarak kendilerine karşı mücadele etmesini önlemeyi amaçlamıştır. Buna karşın partizanların eylemlerinin önüne geçilememiştir (Howell, 1997: 63). Posterdeki görsel gösterilen açıdan incelendiğinde, Alman askerlerine karşı her yaştan Sovyet halkının partizan olarak mücadele içine girdiği aktarılmaktadır. Sovyet sivillerin arkalarında yanan ev görseli ile Sovyet halkının Alman işgali ile çok acılar çektiğine vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan darağacına asılan sivil görseli, Alman askerlerinin kendilerine karşı savaşan partizanları asarak öldürdüğünü iddia etmekte, buna karşın Sovyet halkının korkusuzca partizanlara katılarak Alman askerlerine karşı mücadeleyi sürdürdükleri aktarılmaktadır. Posterde "Düşman halkın intikamından kurtulamayacak!" yazılı kodu ile Sovyet halkının Alman askerlerine karşı büyük bir nefret beslediği ve bu nefretin intikam olarak onlara geri döneceği aktarılmaktadır. Böylece Sovyet halkının partizanlara katılarak Alman askerlerinden intikam almaları gerektiği telkin edilmektedir.

Tablo 1. "İntikam" Konulu Propaganda Posterleri

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Sovyet halkı	Alman Ordusu'na karşı savaşan partizanlar
Eylem	Evin Yanması	Alman Ordusu'nun Sovyetler Birliği'nde yol açtığı yıkım

Eylem

Halkın İntikamı

Sovyet partizanların Alman Ordusu'na yönelik saldırısı

4. 2. "Kadın Partizan" Konulu Propaganda Posteri

"Kadın Partizan" konulu propaganda posteri gösteren açıdan incelendiğinde, posterde Sovyet sivillerin Alman askerlerine karşı mücadele ettiği görülmektedir. Özellikle posterin merkezinde bir Sovyet kadının Alman askerine karşı mücadelesi aktarılmaktadır. Posterde "Partizanlar, merhametsizce intikam!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 2: "Kadın Partizan" Konulu Propaganda Posteri

(Kaynak: All World Wars, 2018).

İkinci Dünya Savaşı'nda binlerce Sovyet kadını başta hemşirelik olmak üzere pek çok farklı alanda Kızıl Ordu'ya destek olmuştur. Bunun yanında yine binlerce Sovyet kadını Alman askerlerine karşı yürütülen mücadelede partizan olarak gerilla savaşlarına katılmıştır. Poster gösterilen açısından incelendiğinde, Almanlara karşı mücadele eden Sovyet kadınlarının resmedildiği görülmektedir. Posterde partizanlığın yalnızca erkeklere yönelik bir eylem olmadığı kadınlarında da partizan olarak büyük başarılar imza atabileceğine vurgu yapılmaktadır. Sunum kodlarında Sovyet kadının Alman askerini yenmesi, zaferin Kızıl Ordu tarafından partizanların desteği ile kazanılacağı propaganda mesajını vermektedir. Diğer yandan yazılı kodlarda "merhamet etmeden intikam" denilerek, Sovyet partizanların Alman askerlerine karşı doğrudan mücadele içine girmeleri istenmektedir. Sovyet propagandası,

Almanlara merhamet edilmemesini isteyerek, Sovyet partizanların daha başarılı olacağına vurgu yapmaktadır.

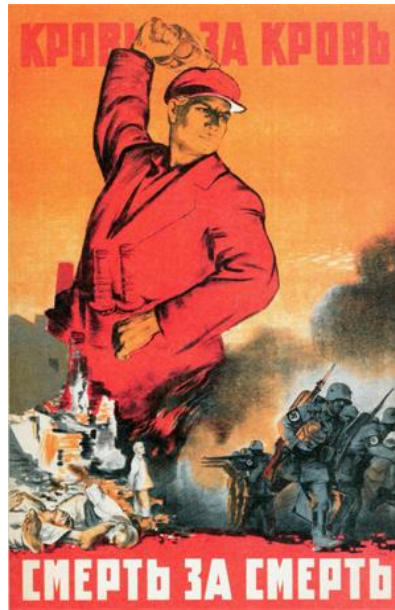
Tablo 2. "Kadın Partizan" Konulu Propaganda Posterleri

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Sovyet kadın	Alman işgalinden mağdur olan Sovyet partizan
İnsan	Alman askerleri	Alman askerleri Sovyet partizanlara karşı yenilgiye uğramakta
Eylem	Merhametsiz İntikam	Alman askerlerinin Sovyetler Birliği'nin işgali sırasında yol açtığı yıkıma karşı Sovyet partizanların merhamet göstermeksizin savaşması

4. 3. "Ölüm" Konulu Propaganda Posterleri

"Ölüm" konulu propaganda posterleri gösteren boyutunda ele alındığında, posterde Alman askerlerinin sivilleri kurşuna dizdiği ve işgal ettikleri yerleri yıkıntıya çevirdikleri anlatılmaktadır. Posterin merkezinde devasa boyutta bir partizanın elinde bomba ile resmedildiği görülmektedir. Sunum kodlarında Sovyet partizanının belirmesi ile Alman askerlerinin kaçtıkları aktarılmaktadır. Posterde "Kan için kan, ölüm için ölüm" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 3: "Ölüm" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: All World Wars, 2018).

İkinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği yıkımdan en çok etkilenen devletlerden biri Sovyetler Birliği olmuştur. Sovyetler, savaşta en çok sivil kaybına uğrayan ülkelerin başında gelmektedir (McMahon, 2013: 10). Bu kayıpların temel nedenlerinden biri Sovyet halkının topyekun Almanlara karşı verdiği mücadeleden kaynaklanmaktadır. Poster gösterilen açıdan incelendiğinde Sovyet partizanların, Alman askerlerinin yol açtığı yıkımın intikamını almak için savaştığı mesajı verilmektedir. Gerek görsel gerekse yazılı kodlar üzerinden Almanların Sovyetler Birliği'nde büyük bir yıkıma yol açtıkları vurgusu yapılmakta, Sovyet partizanlarında bu yıkımın intikamını almak için Almanlara karşı harekete geçmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer yandan Sovyet partizanların Almanlara karşı savaşa girişmesi ile Alman askerlerin korkarak kaçtıkları aktarılmaktadır. Böylece Sovyet propagandası Sovyet halkının intikam almak için partizanlara katılmasını istemekte, aynı zamanda Alman askerlerinin partizanlardan korkarak kaçtıkları mesajı verilerek partizanlığın yüceltildiği görülmektedir.

Tablo 3. "Ölüm" Konulu Propaganda Posterleri

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Sovyet erkek	Alman askerlerini öldürmeye hazırlanan Sovyet partizan
Mekan	Şehir yıkıntıları	Alman askerleri tarafından işgal edilen Sovyet toprakları
Eylem	Ölüm	Sovyet partizanların Alman askerlerini gördükleri yerde öldürmesi

4. 4. "Alman Asker" Konulu Propaganda Posterleri

"Alman Asker" konulu propaganda posterine gösteren açıdan bakıldığında, propaganda mesajının iki farklı görsel üzerinden temsil edildiği görülmektedir. Birinci resimde, bir Alman askerinin elindeki silahı Sovyet sivile yönelttiği, ikinci resimde ise Sovyet sivilin elindeki kılıç ile Alman askerinin kafasını kestiği anlatılmaktadır. Posterde "Tüm borçlar ödenecek" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 4: "Alman Asker" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: All World Wars, 2018).

Alman orduları 1943 yılında Stalingrad ve Kursk Muharebeleri'nde Sovyetler Birliği'ne karşı iki büyük ağır yenilgi almıştı. Bu yenilgilerden sonra Alman Ordusu, savaştaki inisiyatifini kaybetmiş, Sovyetler Birliği'ne karşı saldırıdan savunma pozisyonuna çekilmiştir (Hart, 2015: 353). Nazi Almanyası, 1943 yılından kayıtsız şartsız teslim olacağı 1945 yılına kadar savaş stratejisini ele geçirilen toprakları son ana kadar savunmak üzerine kurgulamıştır. Kızıl Ordu, Nazi Almanyası'na karşı saldırıya geçmiş ve Alman askerlerinin ya geri çekilmesini ya da teslim olmalarını sağlamıştır. Bu süreçte partizanlarda geri çekilmekte olan Alman askerlerine karşı saldırılarını yoğunlaştırmış, böylece Kızıl Ordu'nun Alman askerlerine karşı mücadelesine önemli katkılar sağlamıştır. Poster gösterilen açıdan incelendiğinde, Nazi Almanyası'nın güçlü olduğu dönemlerde Sovyet sivillerin Alman askerlerine boyun eğdiği, buna karşın Nazi Almanyası'nın üstünlüğü kaybettikten sonra Sovyet sivillerin yapılanların intikamını almak için harekete geçtiği mesajı verilmektedir. Posterdeki görsel kodlarda, inisiyatifin artık Sovyetler Birliği'ne geçtiği vurgulanarak Alman askerlerinin güçsüz ve savunmasız bir durumda oldukları aktarılmaktadır. Posterde yer alan "Tüm borçlar ödenecek" şeklindeki yazılı kod, Almanların işgal sırasında yaptıklarının karşılığını, partizanların saldırıları ile ağır bir şekilde ödeyeceği mesajını vermektedir. Böylece Sovyet propagandası Sovyet sivillerin korkusuzca partizanlara katılarak, bozguna uğramış olan Alman askerlerinden intikam almalarını telkin etmektedir.

Tablo 4. "Alman Asker" Konulu Propaganda Posterleri

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Alman askeri	Zulüm, eziyet
İnsan	Sovyet erkek	Alman işgali altında tehdit edilen, özgürlüğünü kaybeden Sovyet halkı
Eylem	Borç ödemek	Sovyet halkının Alman işgalinin yol açtığı zararın intikamını Alman askerlerini öldürerek alması

4. 5. "Keskin Nişancı" Konulu Propaganda Posteri

"Keskin Nişancı" konulu propaganda posteri gösterilen açıdan incelendiğinde, posterde bir Sovyet sivilin elindeki tüfikle Alman askerlerini vurduğu gösterilmektedir. Posterde "Partizanlar, düşmana merhamet etmeden ezin!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 5: "Keskin Nişancı" Konulu Propaganda Posteri

(Kaynak: All World Wars, 2018).

(Kaynak: All World Wars, 2018).

İkinci Dünya Savaşı'nda keskin nişancılar tarafların birbirlerine karşı üstünlük mücadelesinde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Sovyetler Birliği özel yetiştirilen keskin nişancıları savaşın en kritik yerlerinde kullanarak Alman askerlerine ağır kayıplar verilmeyi başarmıştır. Sovyet propagandası savaşta başarı gösteren keskin nişancıları ödüllendirmekte aynı zamanda basında onları halk kahramanı olarak yansıtmaktaydı. Poster gösterilen açıdan incelendiğinde, Sovyet partizanlarından oluşan keskin nişancıların Alman askerlerine karşı saldırıları konu edinildiği görülmektedir. Sunum kodlarında Sovyet partizanların Alman

askerlerine ağır kayıplar verdirdikleri aktarılmaktadır. Posterdeki yazılı kodlar çalışma kapsamında incelenen diğer posterlerde olduğu gibi Sovyet partizanların Alman askerlerine karşı merhamet göstermeksizin savaşmalarını istemektedir. Posterde keskin nişancı olarak görev alan partizanlar kahraman olarak sunulmaktadır. Böylece Sovyet propagandası tarafından partizanların keskin nişancı olarak görev almaları teşvik edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 5. "Keskin Nişancı" Konulu Propaganda Posterini

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Alman askeri	İşgalci
İnsan	Sovyet erkek	Alman işgalcilere karşı savaşan mağdur Sovyet halkı
Eylem	Sovyet erkeğin Alman askerlerini öldürmesi	Almanların işgalini önlemek için Sovyet halkının Alman askerlerini öldürmesi

4. 6. "Sabotajcı" Konulu Propaganda Posterini

"Sabotajcı" konulu propaganda posterini gösteren açıısından incelendiğinde, posterde bir Sovyet sivilin elindeki makas ile kabloları kestiği aktarılmaktadır. Sovyet sivilin kabloları kestiği anda Alman askeri bölgesinden de ateşlerin yükseldiği gösterilmektedir. Posterde "Faşistlerin arka tarafını yok eden partizan kahramanlara zafer!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 6: "Sabotajcı" Konulu Propaganda Posterini

(Kaynak: All World Wars, 2018).

Alman askerlerinin iletişim ağlarını yok etmeleri Sovyet partizanların savaşta en etkili kullanıldığı alanlardan birisini oluşturmaktaydı. Sovyet partizanlar savaşın en kritik anlarında Alman birliklerinin bulunduğu bölgelere sızarak, Almanların ulaşım hatlarını kesmekte ve cephane ve iaşe taşıyan nakliye kamyonlarına sabotajlar düzenlemekteydi. Partizanların saldırıları Alman birliklerinin Kızıl Ordu'ya karşı müdahalelerinde önemli zaman kayıplarına neden olmaktadır (Grenkevich, 2013: 9). Poster gösterilen açıdan incelendiğinde, posterde Sovyet partizanların Almanlara yönelik verdikleri sabotajların konu edinildiği görülmektedir. Görsel kodlarda Sovyet partizanının korkusuzca kabloları kestiği ve Alman askeri bölgesinde de yangın çıktığı aktarılmaktadır. Posterdeki yazılı kodlarda Sovyet partizanlar kahraman olarak yansıtılmakta, Almanlara karşı yapılan sabotajların zaferin kazanılmasında önemli bir rolü olduğuna vurgu yapılmaktadır. Partizanların Alman birliklerine yönelik gerçekleştirdikleri sabotajlar Sovyet propagandası tarafından yüceltilmekte, böylece partizanların sabotajlara yönelmesi teşvik edilmektedir.

Tablo 6. "Sabotajcı" Konulu Propaganda Posterini

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Sovyet erkek	Almanlara karşı savaşan vatan kahramanı partizanlar
Mekan	Yanan askeri bölge	Alman askerlerinin partizanlar tarafından saldırıya uğraması
Eylem	Sovyet erkeğin kabloları kesmesi	Partizanların Alman askerlerinin iletişim hatlarını sabote etmesi

4. 7. "Yemin" Konulu Propaganda Posterini

"Yemin" konulu propaganda posterini gösteren açıdan değerlendirildiğinde iki Sovyet sivilin silahlarını havaya doğru kaldırdıkları gösterilmektedir. Görsel kodlar içerisinde Sovyet sivillerin birinin yaşlı, diğerinin de yaralı olduğu aktarılmaktadır. Posterde "Hitler'in saldırganlarından intikam almak için yemin ederiz!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 7: "Yemin" Konulu Propaganda Posterini

(Kaynak: All World Wars, 2018).

Sovyet propagandası, partizanları Alman askerlerine karşı harekete geçirebilmek için sıklıkla nefret söyleminden yararlanmaktaydı (Öymen, 2017: 290). Almanlara yönelik kullanılan görsellerde, Alman askerleri barbar ve cani olarak resmedilmekteydi. Poster gösterilen açıdan incelendiğinde, posterde yer alan iki partizanın Almanların işledikleri iddia edilen insanlık suçlarına karşı harekete geçtikleri aktarılmaktadır. Sovyet propagandası yazılı kodlar üzerinden Sovyet partizanlarının hepsinin Alman askerlerinden intikam almak için yemin ettikleri algısını oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Çalışma kapsamında incelenen posterler içinde yalnızca bu posterlerde doğrudan Hitler'in adına yer verilmiştir. Böylece nefret söylemi Alman askerleri ile birlikte Hitler'e yöneltilmeye çalışılmıştır. Posterdeki görsel kodlarda askerlerden birinin yaşlı diğerinin de yaralı olması, her yaşta Sovyet halkının tüm imkansızlıklara rağmen Alman askerlerine karşı mücadeleyi sürdürdüğü mesajını verilmesine yol açmaktadır.

Tablo 7. "Yemin" Konulu Propaganda Posterleri

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Sovyet yaşlı erkek	Alman askerlerine karşı her yaşta Sovyet halkının mücadele içinde olduğu
İnsan	Sovyet yaralı erkek	Alman askerlerine karşı mücadele verirken yararlanan Sovyet partizanlar
Eylem	Sovyet erkeklerin yemin etmesi	Sovyet partizanların işgal sırasında yaşananların intikamını Alman askerlerinden almaları

SONUÇ

Çalışma kapsamında incelenen Sovyet propaganda posterlerinde Sovyetler Birliği'nin Alman askerlerine karşı nefret söylemi inşa ederek Sovyet halkının partizan olarak işgal kuvvetlerine karşı mücadele etmesinin telkin edildiği ortaya çıkarılmıştır. Sovyet propagandası, Sovyet halkının Alman işgali sırasında büyük acılar çektiklerini, yakınlarını yitirdiklerini, evlerini kaybettiklerini vurgulayarak Alman askerlerine karşı nefret duymaları amaçlamıştır. Sovyetler Birliği, Alman askerlerinden nefret duyan Sovyet halkının partizanlara katılarak Almanlara karşı savaşmalarını istemiştir. Bu açıdan posterlerde sıklıkla "intikam" yazılı koduna yer verildiği görülmüştür. Sovyet propagandası, Sovyet partizanların Alman askerlerinden intikam alması gerektiğini vurgulayarak, Sovyet partizanlarının keskin nişancı olarak Alman askerlerini vurmasını, Almanların ulaşım hatlarını kesmesini, Almanlara yönelik sabotajlar gerçekleştirmesini teşvik etmiştir.

Sovyet propaganda posterlerinde partizanlığın yüceltiildiği ve Alman askerlerine yönelik partizan olarak savaşan Sovyet halkının kahraman olarak anıldığı görülmüştür. Partizanların, Alman askerlerini öldürmeleri vatana hizmet olarak lanse edilirken, partizanların Alman askerlerine merhamet göstermemeleri gerektiği de özellikle vurgulanmaktadır. Posterlerde partizanlara sürekli olarak Alman işgali döneminde Sovyet halkının yaşadığı acı ve yıkımlar hatırlatılarak, partizanların merhametsizce savaşmaları istenmiştir. Sovyetler Birliği için partizanlığın büyük bir şeref olduğu imajı oluşturulurken, Alman askerlerinin partizanlara karşı mücadeleden çekindikleri algısının da inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Böylece partizanların Almanlara karşı korkusuzca mücadele içerisine girmeleri amaçlanmıştır.

Sovyet propagandası, özellikle Alman askerlerinin işgal edilen yerlerden geri çekilirken partizanların harekete geçmesini istemektedir. Nazi Almanyası'nın güçlü olduğu dönemlerde Alman askerlerinin boyunduruğu altında yaşamak zorunda bırakılan Sovyet partizanların, Almanların bozguna uğradığı savaşın son yıllarında merhametsizce Alman askerlerinden intikam almaları istenmiştir. Bu amaçla Sovyet propagandası, savaşabilecek her Sovyet vatandaşını Almanlara karşı mücadeleye davet etmiştir. Propaganda posterlerinde kadınların, yaşlıların ve hatta yaralıların bile partizan olarak savaşabildiğine vurgu yapılarak, ülke genelinde Almanlara karşı savaşan partizan sayısının arttırılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Çalışmada incelenen posterlerde düşman unsuru olarak Alman askerlerinin kullanıldığı buna karşın Hitler'e yönelik nefret söylemi içine girilmediği görülmüştür. Yalnızca bir posterde Hitler'in bu yıkıma neden olduğu vurgulanmıştır. Böylece doğrudan Almanlar üzerine inşa edilen nefret ve intikam dalgası ile partizanların Alman askerlerini hedef almaları amaçlanmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular, İkinci Dünya Savaşı'nda propaganda posterleri üzerine yapılan diğer akademik çalışmalarla büyük oranda benzerlikler göstermektedir. Partizanlara yönelik hazırlanan propaganda posterlerinde diğer çalışmalarda olduğu gibi düşman tarafa yönelik nefret söylemi inşa edilerek kitlelerin harekete geçirilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan çalışmadaki bulgular, çalışmanın temel hipotezini doğrulamaktadır. Böylece savaş döneminde kullanılan propaganda posterlerindeki nefret söylemi ile kitleler üzerinde düşmana yönelik olumsuz bir algının inşa edilmeye çalışıldığı varsayımına ulaşılabilmektedir. Diğer yandan posterler üzerinden partizanlığın kahramanlık şeklinde sunulmasıyla, partizanlık kitleler nezdinde özendirilmeye çalışılmaktadır.

Çalışma kapsamında İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği tarafından partizanlara yönelik propaganda posterlerinin nasıl ve ne yönde kullanıldıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma alanda özgün olması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşın gelecek çalışmaların İkinci Dünya Savaşı'nda başta İtalya, Fransa ve Yugoslavya olmak üzere farklı ülkelerdeki partizanlara yönelik propaganda posterlerini mevcut çalışmayla karşılaştırmalı olarak incelemesi alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarcalı, S. (2003). *İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- All World Wars (2018). [http://www.allworldwars.com/Russian %20WWII%20 Propaganda %20Posters.html](http://www.allworldwars.com/Russian%20WWII%20Propaganda%20Posters.html) (Erişim Tarihi: 21.10.2018).
- Çakı, C. (2018). Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 11(2), 252-272.
- Çakı, C. ve Gülada, M. O. (2018). Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 53-80.
- Delarue, J. (2013). *Gestapo, Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü*. Çev., Muzaffer Sever. 2. Baskı. İstanbul: Asur Yayınları.

- De Saussure, F. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*. Çev., Savaş Kılıç. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Fiske, J. (2017). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev., Süleyman İrvan. 5. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Grenkevich, L. D. (2013). *The Soviet Partisan Movement, 1941-1944: A Critical Historiographical Analysis*. The Great Britain: Routledge.
- Güngör, N. (2013). *İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar*, 2. Baskı, İstanbul: Siyasal Kitapevi.
- Hart, B. L. (2015). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*. Çev., Kerim Bağrıaçık. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Howell, E. M. (1997). *The Soviet Partisan Movement, 1941-1944*. The USA: Merriam Press.
- Jowett, G. S., & O'donnell, V. (2014). *Propaganda & Persuasion*. USA: Sage.
- Karaca, M. (2018). Waffen SS Askere Çağırma Propagandası. *EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 2(2), 100-118.
- Keegan, J. (2016). *İkinci Dünya Savaşı*, Çev., Samet Öksüz. İstanbul: Say Yayınları.
- Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Macksey, K. J. (2012). *İkinci Dünya Savaşı'nda Askeri Hatalar*. Çev., M. Tanju Akad. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- McMahon, J. R. (2013). *Soğuk Savaş*. Çev., Sinem Gül. Ankara: Dost Kültür Yayınları.
- McNab, C. (2015). *Hitler'in Ordusu, Nazi Savaş Makinesinin Tarihi. 1939-1945*, (Çev. Okan Doğan). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öymen, O. (2014). *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Priestland, D. (2017). *Kızıl Bayrak Bir Komünizm Tarihi*, Çev., Ali Çakıroğlu, Egemen Yılıgür. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Riasanovsky, V. N., & Steinberg, D. M. (2011). *Rusya Tarihi*. Çev., Figen Dereli. İstanbul: İnkılap Yayınları,
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergibilim Sözlüğü: Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sığırcı, İ. (2016). *Göstergibilim Uygulamaları, Metinleri, Görselleri ve Olayları Okuma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tanyeri Mazıcı, E. ve Çakı, C. (2018). Adolf Hitler'in Korku Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*. 5 (3). 290-306.